

др Срџан Шаркић, ПРАВНЕ И ПОЛИТИЧКЕ ИДЕЈЕ У ИСТОЧНОМ РИМСКОМ ЦАРСТВУ, Београд 1984., стр. 268 (на српско-хрватском језику)

Књига Срџана Шаркића, младог професора правне историје у Новом Саду, византолога по научном интересовању, обрађује два врло значајна питања у периоду од почетка Константинове до краја Јустинијанове владавине: однос цара и закона и однос државе и хришћанске цркве. Књига је рађена на основу изворних текстова и то: Први део (прво питање) на текстовима Евсевија из Цезареје, Атанасија из Александрије, Либанија, Јулијана Отпадника, Григорија Назијанског, Василија из Цезареје, Григорија из Нисе, Амброзија из Милана, Јована Златоустог, Синесија из Кирене, Бакона Агапита, непознатог аутора дијалога О политичкој науци, Јована Лидијца и Јустинијана. Други део (друго питање) на текстовима: Константина, Евсевија из Цезареје, Атанасија из Александрије, Темистија, Амброзија из Милана, Јована Златоустог, Сократа, Созомена, Теодорита из Кира, Писму Теодосија епископу Александрије и учесницима сабора у Ефесу, Писма папе Целестина I Теодосију II, Писма цара Маркијана папи Лаву I, Писма папе Лава I цару Лаву I, Папе феликса III, Целација I, Јустинијанових теолошких списа итд.

При коришћењу појединих текстова, аутор је дао доста простора општим и конкретним друштвеним условима под којима су настали и под којим су њихови аутори живели и радили. То је знагно допринело да текстови буду добро схваћени и протумачени. Интересантно је напоменути да је, после другог светског рата, група совјетских аутора посветила посебну пажњу овом периоду и приступила врло минуциозној анализи свих основних извора, али су њих првенствено интересовала питања смене робовласничке и феудалне друштвено-економске формације, која се у том периоду обавила. У правноисторијска питања се нису упуштали. Код нас је о правној историји овога периода објављено неколико чланака и израђене су две необјављене докторске тезе.

Књига Срџана Шаркића је прво обимније дело из ове области које је код нас објављено. Зато изазива посебно интересовање и заслужује посебну пажњу.

Од великог броја питања која би се могла подвести под наслов књиге, аутор је одабрао два: владар и закон и однос цркве и државе. Она, по мишљењу аутора, представљају „кључна питања“ овог периода и „могу најбоље да осветле његова правно-политичка схватања.

Књига је подељена у два дела. Први део носи наслов Владар и закон и подељен је на два поглавља. У првом поглављу (стр. 3—23) под насловом: Уводна разматрања констатује се да у IV веку постоје два мишљења о природи царске власти. Прво вуче корен из римске републиканске прошлости. По њему владар је у Римској држави (*princeps, dominus*) само врховни магистрат римског народа, а то значи да је потчињен законима. По другом мишљењу, које је формирано под утицајем хелинистичке правно-политичке теорије, цар је нека врста живог или одуховљеног закона (*lex animata, nomos empsychos*), а то значи личност изнад закона, личност која је у стању да допуни празнине и поправи грешке закона. Посебну пажњу у овом поглављу аутор је посветио изразу „живи“ или „продуховљени закон“ (*lex animata, nomos empsychos*), па је кроз изворе пратио његову употребу почев од неопитагорејског философа Архите

из IV века п. не., па све до Јустинијанове новеле ЦВ, 2, 4 од 537. године, када први пут продире у римско законодавство.

Друго поглавље првога дела (стр. 23—135) садржи одломке из дела најпознатијих хришћанских и паганских аутора и један број закона, који дају податке о питању које аутор обрађује у првом делу књиге. То су одломци из списа следећих аутора: Евсевија из Цезареје, Атанасија из Александрије, Либанија, Јулијана Отпадника, Григорија Назијанског, Василија из Цезареје, Григорија из Нисе, Амброзија из Милана, Јована Златоустрог, Синесија из Кирене, Бакона Агапита, непознатог аутора дијалога О политичкој науци, Јована Лидијца и Јустинијана. Фрагменти су преведени на српско-хрватски са латинског или грчког језика. У фуснотама су дата извесна објашњења и литература која се односи на аутора фрагмената.

Други део књига обрађује питања односа Државе и хришћанске цркве. У првом поглављу овог дела, под насловом Историјски увод (стр. 137—197), изложени су историји цркве од Миланског едикта до краја Јустинијанове владавине и мишљења хришћанских писаца о односу Државе и Цркве, односно о питању да ли је цар истовремено и поглавар Цркве. Притом аутор је настојао да мишљења појединих писаца објасни конкретним историјским условима и личним карактеристикама цара који је тада владао и карактеристикама његове политике под којима су настала.

У другом поглављу другога дела (стр. 197—266), под насловом Текстови, изложени су преводи са грчког или латинског на српско-хрватски језик, одабрани текстови који дају податке о питању о коме се у овом делу књиге говори. Текстови су међусобно хронолошки и историјски повезани коментарима у тексту, често детаљним, и објашњењима у фуснотама. Најпре се под насловом Константинова политика политика према хришћанима, наводе четири документа карактеристична за Константиново схватање односа цркве и државе: Милански едикт, Константиново писмо Цецилијану, епископу Картагине, Константиново писмо Анулину у вези са црквеним привилегијама (мунера цивилиа) и Константиново писмо Елафију у вези са схватањем улоге хришћанског цара. Следе одломци о схватањима Евсевија из Цезареје и Атанасија из Александрије, затим Темистијев говор о верској толеранцији; поглавље о сукобу Амброзија из Милана са царском влашћу, схватања Јована Златоустрог, као и схватања двојице црквених историчара, Сократа и Созомена и схватања Теодорита из Кира. Затим се наводи неколико докумената царско-папске преписке: Писмо цара Теодосија Кирилу, епископу Александрије, Писмо цара Теодосија II учесницима сабора у Ефесу, Писмо папе Целестина I цару Теодосију II, Писмо цара Маркијана папи Лаву I, Акламације Маркијану и Пулхерији на крају VI седнице Халкедонског сабора, Писмо папе Лава I цару Лаву I, Писмо епископа провинције Луција цару Лаву I, Схватање папе Феликса III, Схватања папе Гелазија I, Писмо папе Симаха цару Анастасију I, Писмо папе Хормиде сиријским монасима, Јустинијаново законодавство, Јустинијанови теолошки списи, Писмо папе Јована II цару Јустинијану, Писмо папе Агапита I цару Јустинијану, Схватање папе Вигила и Проблеми избора епископа.

Иако претежно хрестоматија, књига С. Шаркића привлачи пажњу и заслужује да се њена појава посебно обележи у нашој научној јавности. Она показује да смо, после много година, добили једног младог правника који са пуно љубави, жара и радних способности приступа проучавању историје византијског права која се је добрим делом развијала на нашој територији или заслугом људи рођених на њој. Ово је прва његова књига са којом излази у јавност (јер његова докторска теза, која обрађује исти период, није још објављена). Из ње се види неколико чињеница које намећу веровање да ће он бити плодан и користан истраживач и аутор. То је, пре свега, чињеница да је довољно савладао латински и старогрчки језик да се може лако служити изворним текстовима. Друга позитивна чињеница на коју ова књига указује јесте ауторово оријентација првенствено на изворе, текстове. Јер за успешну научну обраду историје једне земље или једног периода потребно је пре свега познавати изворну грађу, изворне текстове. Затим, врло је похвално што је млади

аутор почео изучавање правне историје Византије њеним почетним периодом, њеним првим вековима. Ту су снажни корени свега што се дешавало у каснијој византијској правној историји. Осим тога, то указује на систематичност у раду аутора што, такође, много обећава. Најзад, у књизи је јасан напор аутора да догађаје који су значајни за питања чију историју прати и текстове којима се служи и њихове ауторе посматра као појаве општих друштвених кретања у римској држави тога времена. Мислим да би у том погледу аутор морао бити још храбрији и слободније се упуштати у анализе и износити своје закључке. Један недостатак ауторовог начина писања, који би требало да се труди да отклони, јесте наративност. Недостаје навођење мишљења других аутора о појединим питањима и дискусија са њима. Овако, читалац који није више од аутора упознат са питањима о којима се говори, не може да уочи која су ауторова мишљења оригинална, а која су преузета од других аутора, у чему је ауторов допринос. Посматрано у целини књига С. Шаркића представља вредан допринос нашој правно историјској литератури као почетак, као најава нових радова и као подстрек младим истраживачима који долазе.

Драгомир Стојчевић

Проф. др Милан Милутиновић: КРИМИНАЛНА ПОЛИТИКА, изд. Савремена администрација, Београд 1984, стр. 484.

Пред крај прошле 1984. године изашао је из штампе нови обимни рад др Милана Милутиновића, редовног професора Правног факултета у Београду. То је *Криминална политика*, којом њен аутор после своје *Криминологије* и *Пенологије* поставља и трећи чврсти стуб ослоњаца југословенске ванправне кривичне науке. Поред неколико других књига (*Географски материјализам*, *Криминалитет као друштвена појава*, *О неким основним питањима научног погледа на друштво*, *Општенародна одбрана и друштвена самозаштита*, уз бројне чланке и поједине коауторске радове), професор Милутиновић је, као што је познато, аутор поменуће *Криминологије* која је између 1969. и 1985. доживела пет издања и *Пенологије* са њеним издањима 1977. и 1981. године.

Ове две књиге треба споменути овде где се приказује најновија, трећа књига, зато што се, из разлога које ћу касније изнети, може претпоставити да ће и *Криминална политика* извршити утицај сличан утицају који су на југословенску, а донекле и страну науку, извршила прва два систематска приказа наука чија имена носе у својим насловима.

Међутим, објавивши ова своја два систематска увида у криминологију и пенологију, професор Милутиновић је осећао да су још неке, нарочито ванправне, области југословенске кривичне науке остале недовољно покривене обухватним научним синтезама. (Он сам наводи пример „социологије кривичног права“). Такс је, после завршетка рада на *Пенологији*, приступио писању своје *Криминалне политике*. Неке криминално-политичке проблеме већ је био обрадио у оквиру својих ранијих радова (*Криминологији*, *Пенологији*, у монографији о ОНО и ДСЗ и др.), али акутна друштвена и научна потреба за обухватним системом криминалне политике тиме још није била задовољена.

Ми смо имали, колико знам, три „криминалне политике“ на југословенским језицима (Чубински, *Криминална политика*, 1937; Бавцон, *Kriminalna politika in njene tendence v socialistički družbi*, 1958; Ансел: *Нова друштвена одбрана*, превод 1963). Све три су изашле из пера способних кривичара. Али све три, а нарочито трећа, биле су обимом уже од Милутиновићевог рада; прве две садржајем углавном усмерене на правну страну проблема, и наравно све објављене пре двадесет или знат-